

Марценко Н. С.
*к.ю.н., доцент кафедри міжнародного
права та міграційної політики,
Західноукраїнський національний
університет*

ПРИМУСОВА ЕВАКУАЦІЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗОНИ БОЙОВИХ ДІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Питання евакуації дітей є достатньо складним, однак історії відомі численні програми евакуації дітей у випадку військових конфліктів. Зокрема, це стосується плану евакуації цивільного населення перед початком Другої світової війни у Лондоні або ж евакуаційні програми, які реалізовувалися під час військових дій у колишній Югославії. Цікаво, що евакуаційний план цивільного населення у Лондоні передусім стосувався рекомендацій щодо евакуації школярів, матерів з немовлятами і людей похилого віку в більш безпечні місця (як правило, в сільські громади). Даний урядовий план був розроблений практично за рік до початку війни та був реалізований вранці 31 серпня 1939 року. Протягом перших трьох днів офіційної евакуації було переміщено більше 1,5 мільйона людей. Лише в Англії було переселено 673 000 школярів без супроводу дорослих, 406 000 матерів з маленькими дітьми та 3000 вагітних жінок. Однак евакуація не була обов'язковою і деякі батьки не бажали брати в ній участь так як уряд не завжди повідомляв їм місце перебування їх дітей. Однак після нещадних бомбардувань великих міст Британії (Лондон, Ковентрі, Бірмінгем, Шеффілд) евакуація стала реальною урядовою політикою [1].

Широкомасштабна агресія Росії проти України спричинила немислимі людському розуму страждання, які передусім спрямовувалися проти цивільного населення. Чи не найуразливішою категорією населення під час війни є діти, тому вони потребують особливого захисту з боку держави. З цією метою 7 березня 2023 року Кабінет міністрів України прийняв Постанову N 209 про здійснення примусової евакуації дітей із зони активних бойових дій [2]. Рішення про проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з їхніми батьками або особами, які їх замінюють (іншими законними представниками) з населеного пункту, де ведуться бойові дії приймаються обласними військовими адміністраціями за погодженням з органами військового командування на відповідній території та Координаційним штабом з питань проведення обов'язкової евакуації населення. Примусова евакуація переслідує за мету передусім захист дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, тому відмова батьків або осіб, які їх замінюють (інших законних представників) від обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей, не допускається. Цікаво, що даною Постановою N 209 не визначено перелік територій, з яких відбуватиметься евакуація, тому у кожному конкретному випадку питання про примусову евакуацію дітей вирішуватиметься окремо. Для прикладу, 4 квітня Кабінет Міністрів України підтримав ініціативу Донецької обласної

військово-цивільної адміністрації про обов'язкову евакуацію 126 дітей з 21 населеного пункту області через активні бойові дії. Діти були евакуйовані з небезпечних населених пунктів Донецької області на броньованих автомобілях у супроводі лише батьків або опікунів [3].

У відповідь на впровадження механізму примусової евакуації дітей із зони бойових дій постійний представник Росії в ООН Василь Небензя під час так званої “Arria Formula” (неформальна зустріч, під час якої країни-члени ООН можуть дізнатися більше інформації з питань міжнародної безпеки) заявив, що українська влада «скоює злочини проти дітей»: їх викрадають у батьків, які відмовляються евакуюватися із зони бойових дій. Натомість 49 країн-членів ООН ухвалили заяву, в якій звинуватили Росію в «поширенні дезінформації про масові викрадення і незаконну примусову депортацію тисяч українських дітей». Країни-члени ООН зазначають, що Росія одноосібно винна у депортації українських дітей, і Міжнародний кримінальний суд має низку доказів, які це підтверджують[3].

Загалом, Постанова N 209 стосується передусім мешканців прифронтових територій, які мають дітей, а також органів влади у зоні бойових дій (обласні військові адміністрації, Координаційний штаб із проведення обов'язкової евакуації населення, військове командування). Слід позитивно оцінити таке рішення уряду, оскільки воно створює надійну основу для мінімізації ризику життю та здоров'ю дітей через бойові дії, а також сприяє створенню належних умов для життя, виховання та навчання.

Батьки повинні бути відповідальними за життя та здоров'я своїх дітей, особливо у час війни. Однак важливо щоб був налагоджений ефективних процес контролю органів опіки й піклування за дотриманням вимог Постанови N 209 та чинного законодавства, на основі якого дітям гарантується безпечне життя. Батьки повинні розуміти рівень небезпеки при перебуванні їх дітей у зоні бойових дій, тому, очевидно, що за повернення батьків із дітьми у зону бойових дій та створення цим загрози життю і здоров'ю дитини, батьки повинні нести відповідальність.

Передусім, слід звернути увагу, що Постанова N 209 не порушує жодним чином права дитини, а навпаки посилює їх захист у відповідності до норм актів національного та міжнародного права (таких як Конвенція про права дитини, Конституція України, Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства» тощо). Зокрема, у статті 5 Конвенції зазначається про відповідальність батьків за дитину, а стаття 6 передбачає право дитини на життя і здоровий розвиток [4]. У свою чергу стаття 3 Конституції України визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищі соціальні цінності [5]. Тому батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток (стаття 150 Сімейного кодексу України) та виконувати вимоги чинного законодавства щодо забезпечення безпечного дитинства своїм дітям [6]. Також, стаття 4 Закону України «Про охорону дитинства» також передбачає необхідність забезпечення належних умов для гарантування безпеки, охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-

психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності [7].

Цілком очевидно, що в умовах війни забезпечити дотримання прав дитини, що гарантуються вище переліченими правовими актами, складно, саме тому уряд прийняв рішення про примусову евакуацію дітей з зони бойових дій. Україна застосовує примусову евакуацію дітей як крайню міру, коли батьки відмовляються добровільно евакуюватися із зони активних бойових дій, чим створюють небезпеку для життя і здоров'я дітей. Однак для посилення рівня правової охорони права дітей на життя, варто було б на рівні закону передбачити обов'язкову евакуацію дітей з зони бойових дій без права законних представників на відмову від евакуації. Зокрема, норму щодо обов'язкової евакуації дітей варто було б передбачити у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Такі законодавчі зміни посилять правовий захист дітей під час війни. Перешкоджання евакуації дітей також слід визначити в рамках правового поля та встановити відповідальність батьків чи законних представників за такі дії.

Крім того, варто було б передбачити надання кваліфікованої психологічної підтримки сім'ям, які бояться залишати свої домівки чи відпускати своїх дітей, так як в умовах стресу прийняті рішення не завжди є раціональними. Вплив евакуації на психологічне та соціальне благополуччя дітей є критичним питанням, якому також слід приділити особливу увагу.

Надзвичайно важливо, щоб батьки або законні представники все ж супроводжували своїх дітей під час евакуації. Стаття 8 Конвенції про права дитини передбачає право на збереження сімейних зв'язків, тому очевидно що евакуація дітей разом із батьками є значно кращим рішенням для дитини [4]. Евакуація може тривати достатньо довгий період часу, що згодом може негативно відобразитися на родинних відносинах батьків та дітей. Для прикладу, у Англії коли війна закінчилася, евакуйовані діти повернулися додому на років 2-3-4 старшими ніж коли вони виїжджали; змінилися їх зовнішність, акценти, світогляд і вподобання. Дана евакуація змінила ціле покоління молоді, однак без евакуації очевидно, що кількість жертв Другої світової війни була б набагато більшою [1].

Саме тому, надзвичайно важливо зберігати єдність родини в евакуації. Принцип єдності сім'ї був фундаментальним елементом спільної політики ООН та ЮНІСЕФ щодо евакуації дітей із постраждалих від війни районів колишньої Югославії та передбачав: «якщо є діти, яких потрібно евакуювати, необхідно докласти всіх зусиль, щоб евакуювати їх разом із членами родини» [8]. Натомість, коли евакуація дітей окремо від їхніх сімей вважається єдиним можливим втручанням, евакуація, безумовно, виправдана.

ЛІТЕРАТУРА:

1. The evacuation of children during the Second World War. The History Press. <https://www.thehistorypress.co.uk/articles/the-evacuation-of-children-during-the-second-world-war/>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2023 р. N 209. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text>

3. Fake In Ukraine, they take children from families living in the war zone. 14 April 2023. <https://disinfo.detector.media/en/post/in-ukraine-they-take-children-from-families-living-in-the-war-zone>
4. Конвенція про права дитини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
5. Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Сімейний кодекс України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
7. Закон України «Про охорону дитинства». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
8. Everett M. Ressler (1992). Evacuation of Children from Conflict Areas. <https://www.refworld.org/pdfid/48abd57c0.pdf>

УДК:343.211.3:355.02

Ногас Н. І.

*викладач кафедри міжнародного права та
міграційної політики,
Західноукраїнський національний
університет*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

За своєю суттю військовий стан є особливим правовим режимом, який може бути запроваджений за певних умов на території всієї України або окремих її місцевостях.

Підставами для запровадження військового стану можуть стати як збройна агресія чи загроза нападу, так і небезпека державної незалежності України, її територіальної цілісності.

І для запобігання таким загрозам відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування під час воєнного стану надаються необхідні повноваження.

У разі правового режиму військового стану можливе також тимчасове, обумовлене загрозою обмеження конституційних права і свободи людини і громадянина, і навіть правий і законних інтересів юридичних.

Вичерпний список із зазначенням терміну дії цих обмежень, а також тимчасові обмеження прав та законних інтересів юридичних осіб зазначаються в Указі Президента України про введення воєнного стану

В Україні цивільні права людини невідчужувані і належать людині від народження.

Громадянські права необхідні людині для охорони її життя, свободи, гідності, приватного життя і не пов'язані безпосередньо з належністю до громадянства України.

Оборона держави та захист населення при воєнному стані є пріоритетним завданням для держави.

Законодавцем закріплено вичерпний перелік громадянських права і свободи людини, які можуть бути обмежені в умовах військового стану.